

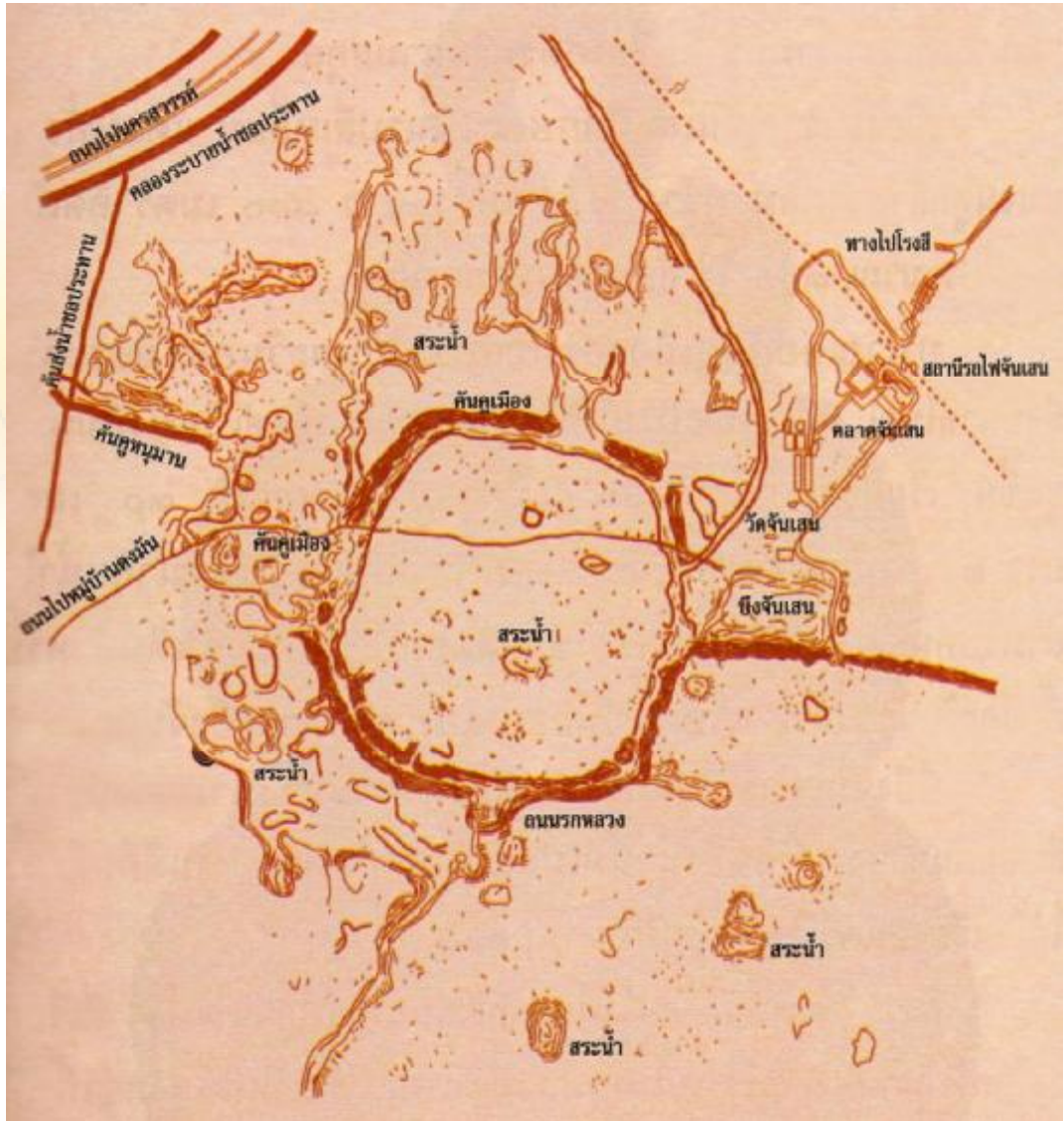

เมืองโบราณจันเสน

โดย ผศ.จิรฉัตร เจริญราษฎร์

จันเสน เป็นแหล่งโบราณคดีที่สำคัญแห่งลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาซึ่งก่ตัววันออก ได้มีการขุดค้นพบโบราณคดีอย่างเป็นระบบที่จันเสน คือการขุดชั้นดินที่สามารถทราบความเป็นมาของแหล่งโบราณคดีตั้งแต่ระยะเวลาเริ่มต้น จนถึงเวลาสิ้นสุด รวมทั้งมีการวิเคราะห์แบบเครื่องปั้นดินเผาและโบราณวัตถุ พบว่าจันเสนคือแหล่งชุมชนแห่งวัฒนธรรมทวารวดี มีตำนานเล่าว่า เดิมชื่อ **“เมืองสามเสน”** เพราะเป็นเมืองใหญ่มีคนอยู่สามแสนคน และเสียงเรียกกลายเป็นสามเสน และกลายเป็นจันเสนในที่สุด

ที่ตั้งเมืองโบราณจันเสน ตั้งอยู่ในตำบลจันเสน อำเภอตาคลี จังหวัดนครสวรรค์ มีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมมุมมนทั้ง ๔ มุม จนคูคล้ายวงกลม กว้าง ๗๐๐ เมตร ยาว ๘๐๐ เมตร คิดเป็นเนื้อที่ประมาณ ๓๐๐ ไร่ ล้อมรอบด้วยคูเมือง ภายในคูเมืองมีลักษณะเป็นที่เนินสูงกว่าพื้นที่รอบนอกคูเมือง คนจึงมักเรียกว่า โคนจันเสน บริเวณต่อกับคูเมืองออกมาทางด้านตะวันออกมีสระหรือบึงขนาดใหญ่ ลักษณะไม่ใช่บึงธรรมชาติ แต่เป็นบึงที่มนุษย์ขุดขึ้น เรียกว่า **“บึงจันเสน”** ลึกมากกว่า ๓๐ เมตร ยาว ๒๔๐ เมตร เป็นเนื้อที่ ๒๕ ไร่ เป็นแหล่งเก็บน้ำใช้สำหรับคนทั้งเมือง ซึ่งสามารถใช้ได้ตลอดปี และมีคันดินสำหรับกั้นและรับน้ำจากทางด้านตะวันออกเฉียงเหนือมาลงบึงจันเสน ทางคันบึงด้านใต้ของเมืองจันเสนมีคันถนนโบราณเรียกว่า **“คันคูหนุมาน”** สูงประมาณ ๑ เมตร กว้างประมาณ ๒๐ เมตร เป็นที่น่าสังเกตว่า คนโบราณในจันเสนฉลาดรู้จักการชลประทานระบายน้ำภายในเมืองลงสู่คลองเล็กๆที่ขุดขึ้นจากทิศตะวันออกไปทิศตะวันตก และขุดคลองระบายตัดผ่านคลองเล็ก เมื่อฝนตกลงมากก็จะลงคลองเล็กและลงสู่คลองระบาย คนในเมืองสามารถทำนาโดยนำน้ำในคลองระบายไปใช้ในการเพาะปลูกได้

แผนที่แสดงที่ตั้งของเมืองโบราณจีนเสน

สำรวจและบันทึกโดย กองโบราณคดี กรมศิลปากร ปี พ.ศ. ๒๕๑๑

โบราณสถานและโบราณวัตถุที่ขุดค้นพบในเมืองโบราณจีนเสนมีเป็นจำนวนมาก เช่น บึงจีนเสน ซึ่งเป็นแหล่งน้ำที่ขุดขึ้นในสมัยทวารวดี มีอยู่ ๒ บึง คือบึงใหญ่และบึงเล็ก ปัจจุบันเหลือเพียงบึงใหญ่ มีเนื้อที่ ๒๕ ไร่ และใช้ในพิธีลอยกระทง จากการวิเคราะห์ของนักโบราณคดีพบว่า ประมาณ พ.ศ. ๑๑๘๓ - ๑๓๔๓ เมืองจีนเสนเป็นเมืองที่มีประชากรจำนวนมาก ได้มีการขุดคูรอบเมืองเพื่อป้องกันศัตรู ซึ่งเป็นลักษณะการสร้างเมืองของชุมชนวัฒนธรรมทวารวดี ในการสร้างเมืองที่มีคูน้ำคันดิน และได้มีการขุดบึงขึ้นทางด้านนอกคูเมืองไปทางตะวันออกเพื่อจ่ายน้ำเข้าเมือง มีกำแพงกั้นน้ำซึ่งชาวบ้านจีนเสนปัจจุบันเรียกว่า **“ถนนหนุมาน”**

โบราณวัตถุที่ขุดพบมีมากมาย ได้แก่ ไหที่ตกแต่งลวดลายประทับลงไปเป็นรูปต่างๆ เช่น ม้าที่มีคนขี่ ช้าง หงส์ วัว นักรบ ฯลฯ ลักษณะของไหก็มีหลายชนิด รอบๆ ปากไหมีแถบสีแดงและสีขาว นอกจากนั้นยังพบศิลปวัตถุดินเผาอีกเป็นจำนวนมาก ลักษณะเครื่องปั้นดินเผาชิ้นแรกๆ ของจีนเสน (ประมาณ พ.ศ. ๑๓๔๓ - ๑๕๕๓) จะเผาไฟแก่อ่อนไม่สม่ำเสมอ บางทีอาจเผาในที่กลางแจ้ง ในระยะหลังนั้นเครื่องปั้นดินเผาของจีนเสนเผาในเตาอย่างแท้จริง จึงมีสีสม่ำเสมอ เช่น เศษภาชนะดินเผารูปดอกบัว เศษภาชนะดินเผารูปคนขี่ม้า ชิ้นส่วนดินเผารูปสัตว์ ตุ๊กตาดินเผารูปวัว หมอบ แผ่นดินเผารูปไข่ที่มีลวดลายก้านขด ตุ๊กตาดินเผารูปบุรุษและสตรี ในลักษณะต่างๆ รวมทั้งแวนดินเผาขนาดต่างๆ พระพิมพ์ดินเผารูปต่างๆ โดยเฉพาะพระพิมพ์พระพุทธรูปปางแสดงธรรม หรือปางวิตรรกะ ซึ่งเป็นลักษณะของศิลปะสมัยทวารวดี นอกจากนี้ยังพบห่วงสำริดประดับลวดลาย ลูกปัดแก้วสีต่างๆ อาวุธต่างๆ เช่น ขวานสำริด หัวธนูทำด้วยเหล็ก แวทำจากงาช้างและตะกั่วสมัยทวารวดี แทนและที่บดทำด้วยหินซึ่งมีร่องรอยการใช้งานอย่างหนัก พบเป็นจำนวนมากในบริเวณเมืองโบราณจีนเสน

ภาพแวนดินเผา พบที่เมืองโบราณจีนเสน

หลังจากปี พ.ศ.๑๕๕๓ พบว่าเมืองจันเสนถูกทิ้งร้าง ซึ่งตามข้อสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นสาเหตุมาจากกระแสน้ำเปลี่ยนทิศทาง ทำให้ผู้คนอพยพไปอยู่ที่อื่น ทำให้เมืองโบราณจันเสนสมัยทวารวดีถึงแก่กาลล่มสลาย ซึ่งใน พ.ศ.๑๕๕๓ นี้ เป็นช่วงต่อของสมัยสุโขทัยและอยุธยา เมืองจันเสนได้กลับมาเป็นหมู่บ้านอีกครั้งในสมัยอยุธยาตอนต้นเพราะมีผู้คนเข้ามาตั้งถิ่นฐานที่จันเสนจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ได้มีการปรับปรุงก่อตั้งเมืองจันเสนให้เจริญรุ่งเรืองขึ้นจนถึงปัจจุบันนี้

ภาพดินเผาในลักษณะต่างๆ ที่พบในเมืองโบราณจันเสน

หนังสืออ้างอิง

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. เรื่อง รุ่งอรุณหล้า หนึ่งนั้นฉันแสน กรุงเทพฯ:

โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๔๔

กองโบราณคดี กรมศิลปากร. การสำรวจเมืองโบราณที่โคกจันแสน กรุงเทพฯ:

โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น กรมการปกครอง, ๒๕๑๐